

5. Про захист економічної конкуренції: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 54 (зі змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

6. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7.06.1996 р. № 236/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. Кодекс України про адміністративні порушення від 7.12.1984 р. № 8073-X зі змінами і доповненнями від 7.05.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

9. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611.

10. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны: монография / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев. – К.: Издательский Дом «Ин Юре», 2000. – 400 с.

11. Сляднева А. Определение понятия коммерческой тайны субъекта хозяйствования / А. Сляднева // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 9. – С. 40–43.

12. Ткачук И.Б. Коммерческая тайна: организация защиты, расследование посягательств / И.Б. Ткачук. – М.: Изд-во «Щит-М», 2000. – 168 с.

УДК 658.15+336.71

О.В. Горалько

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розглядається сутність і складові банківської безпеки. Пропонуються підходи до визначення фінансової безпеки банківської системи, з'ясовуються зовнішні та внутрішні загрози фінансовій безпеці комерційного банку та розглядаються зовнішні і внутрішні інструменти забезпечення фінансової безпеки банківської системи.

Ключові слова: банківська діяльність, банківська безпека, фінансова безпека банку, характеристики фінансової безпеки банку, рівень фінансової безпеки, загрози фінансовій безпеці банку, інструменти забезпечення фінансової безпеки банківської системи.

Рассматривается сущность и составляющие банковской безопасности. Предлагаются подходы к определению финансовой безопасности банковской системы, определяются внешние и внутренние угрозы финансовой безопасности коммерческого банка и рассматриваются внешние и внутренние инструменты обеспечения финансовой безопасности банковской системы.

Ключевые слова: *банковская деятельность, банковская безопасность, финансовая безопасность банка, характеристики финансовой безопасности банка, уровень финансовой безопасности, угрозы финансовой безопасности банка, инструменты обеспечения финансовой безопасности банковской системы.*

Essence and constituents of bank safety are examined. The approaches to determination of financial safety of the banking system, external and internal threats to financial safety of commercial bank and the external and internal instruments of providing of financial safety of the banking system are examined.

Key words: *bank activity, bank safety, financial safety of bank, description of financial safety of bank, financial strength, threat to financial safety of bank security, instruments of providing of financial safety of the banking system.*

Постановка проблеми. В умовах системної кризи, яка охопила фінанси України, гостро постає питання забезпечення фінансової безпеки банківської системи як основи фінансової системи нашої держави. Дана проблема має серйозний макроекономічний і стратегічний зміст. Сформована за роки незалежності банківська система України зовнішньо демонструвала зріст та благополуччя, а насправді не змогла бути фінансовою базою для національної економіки.

Істотне підвищення рівня капіталізації комерційних банків шляхом залучення додаткового акціонерного капіталу, як і піднесення рівня капіталізації їхнього прибутку, протягом багатьох років на практиці не здійснювались. Ця обставина відчутно вплинула на всю фінансово-економічну систему. І тому проблема суттєвої модернізації діючої банківської системи або створення нової з урахуванням усіх чинників фінансової безпеки є пріоритетною, оскільки від її вирішення залежить національна безпека України.

Стан дослідження. Дослідженнями у сфері фінансової безпеки на рівні держави, підприємств і меншою мірою банків займалися такі вчені, як С.І. Адаменко, Д.А. Артеменко, О.І. Барановський, І.О. Бланк, О.Ф. Балацький, О.Д. Василик, П.А. Герасимов, К.С. Горячева, А.О. Єпіфанов, М.М. Єрмошенко, М.І. Зубок, Г.П. Іванова, С.М. Ілляшенко, У.Г. Крижанівська, Є.М. Коротков, Л.О. Лігоненко, Р. Лис, В.П. Москаленко, Є.В. Новосядло, Б.А. Райзберг, О.О. Терещенко, С.Я. Салига, І.В. Сало, Є.А. Уткін та ін.

Разом з тим бракує досліджень, присвячених з'ясуванню базових понять. Так, поки що недостатньо досліджені поняття «безпека банку» («безпека банківської діяльності», «банківська безпека»), «економічна безпека банку» та «фінансова безпека комерційного банку»,

відсутні науково обгрунтована концепція і механізм забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності, системні описи видів і змісту загроз фінансовій безпеці банківських інститутів, ґрунтовна характеристика фінансових регуляторів безпеки та стабільності функціонування банківської системи. Водночас, від чіткого визначення сутності фінансової безпеки комерційного банку залежить: визначення і класифікація загроз; формування системи забезпечення фінансової безпеки банківських установ; з'ясування місця і ролі різних суб'єктів у цій системі; обґрунтоване формулювання їх завдань і функцій.

Метою статті є дослідження шляхів і методів реформування банківської системи України та організації її фінансової безпеки.

Виклад основних положень. Серед проблем захисту банківської діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру все більш актуалізується необхідність забезпечення охорони фінансових ресурсів, убезпечення інформації, майна й персоналу комерційного банку, створення дієвих механізмів фінансового захисту банківської системи [1].

Для комерційних банків особливо значущими є такі умови ефективною та безпечною діяльності, як забезпечення зворотності кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів.

У Концепції безпеки комерційного банку [6], схваленій АРБ, під *безпекою комерційного банку* розуміється стан захищеності інтересів власників, керівництва і клієнтів банку, матеріальних цінностей та інформаційних ресурсів від внутрішніх і зовнішніх загроз. Як вважає М. Ілляш [4], безпека банку – це система заходів, які забезпечують захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз. Рівень захищеності характеризується здатністю банку протистояти спробам як прямого несанкціонованого проникнення до приміщень банку зі злочинною метою, так і спробам завдати шкоди банку з боку конкурентів і кримінальних структур шляхом втручання в банківську діяльність, набуття впливу на банк із метою здійснення фінансових афер і махінацій, відмивання «брудних грошей», незаконних переказів їх за кордон тощо.

На думку С. Букіна [3], питання безпеки банку є актуальними не лише безпосередньо для банків, а також і для решти учасників ринкових відносин. Безумовно, цією проблемою насамперед опікуються власники банку, його акціонери, що турбуються про розвиток свого бізнесу і несуть за нього матеріальну, моральну і соціальну відповідаль-

ність, якщо, звичайно, банку первісно не відведена роль кримінальної організації. Безпека банку турбує також і клієнтуру, що склалася навколо нього з постійних і нових юридичних осіб, а також аналогічну частину фізичних осіб, які є вкладниками, позичальниками кредитів і користувачами будь-яких банківських послуг. Дана проблема актуальна і для партнерів по бізнесу, і особливо для банківського персоналу, який з не завжди зрозумілих причин сприймає дану проблему частіше як якусь далеку, що знаходиться поза банком і не стосуються його.

М. Зубок [5] трактує безпеку банківської діяльності як: стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація мети банку та основних його інтересів, захист від внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування; властивість своєчасно й адекватно реагувати на всі негативні прояви внутрішнього і зовнішнього середовища банку; здатність протистояти різним посяганням на власність, діяльність і імідж банку, створювати ефективний захист від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Як критерій ефективності безпеки банківської діяльності розглядається стабільність фінансового й економічного розвитку банку. При цьому метою дотримання безпеки банківської діяльності визнається: виключення можливості заподіяння банку збитків або упущення вигоди, забезпечення ефективної діяльності банку та якісної реалізації ним операцій та угод. А серед завдань безпеки банківської діяльності називаються:

- захист законних інтересів банку і його працівників;
- профілактика та попередження правопорушень і злочинних посягань на власність і персонал банку;
- своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз банку, проведення заходів щодо їх нейтралізації;
- оперативне реагування елементів структури банку на загрози, що виникають, та негативні тенденції розвитку зовнішніх і внутрішніх обставин;
- виявлення внутрішніх і зовнішніх причин і умов, які можуть сприяти заподіянню банку, його працівникам, клієнтам і акціонерам матеріальної та іншої шкоди, що заважає їх нормальній діяльності;
- виявлення та формування причин і умов, сприятливих для реалізації банком своїх основних інтересів;
- виховання та навчання персоналу з питань безпеки;
- послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців, спрямованих на підрив безпеки банку;

– збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних і інформаційних ресурсів банку.

Отже, в економічній літературі *безпека банку* трактується як захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз; стан його зовнішнього та внутрішнього середовища; один з основних елементів банківського менеджменту; організація заходів щодо запобігання можливим загрозам його діяльності.

Забезпечення фінансової безпеки як банківської системи України в цілому, так і окремих її складових, виходячи з їх виключного значення для соціально-економічного розвитку держави, – складна і багатогранна проблема, якій необхідно приділяти постійну увагу [9]. На наш погляд, фінансову безпеку банківської системи в цілому та її окремих складових слід розглядати в двох аспектах. По-перше, з точки зору фінансових наслідків її діяльності для країни в цілому та окремих клієнтів і контрагентів. По-друге, з точки зору недопущення та відвернення явних і потенційних загроз фінансовому стану усієї банківської системи країни, НБУ та вітчизняним комерційним банкам.

Забезпечення фінансової безпеки комерційних банків та їх установ є дуже важливим ще й тому, що підрив довіри до кредитних інститутів завдає збитків фінансовій безпеці всієї країни. Передусім слід зазначити, що фінансова безпека банків – проблема не лише національна, а й міжнародна.

На наш погляд, *фінансова безпека комерційного банку* – це сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини, попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує.

Фінансова безпека комерційного банку обумовлена рівнем підтримання ліквідності, впровадженням фінансових інновацій, охороною інформації, збереженням активів, забезпечення прибутковості. Наявність у певний період пікових виплат із державних боргових зобов'язань може негативно позначитися на фінансовій безпеці банківської системи, якщо комерційними банками не будуть сформовані на цей випадок необхідні резерви.

Фінансова безпека комерційних банків багато в чому залежать від наявності економічних нормативів, що регламентують банківську діяльність, їх обґрунтованості й безумовного дотримання. У свою чергу, недосконалість нормативів збільшує кількість проблемних банків. На фінансову безпеку комерційних банків безпосередньо впливає рівень обов'язкового резервування. При цьому обов'язковому резервуванню підлягають усі залучені та обліковані на балансі банку кошти юридичних і фізичних осіб як у національній, так і в іноземній валюті, за винятком кредитів, залучених від інших банків та іноземних інвестицій, отриманих від міжнародних фінансових установ [4].

Визначається рівень фінансової безпеки комерційних банків і часткою прострочених відсотків і пролонгованих кредитів у їх кредитних портфелях.

Рівень фінансової безпеки комерційних банків зумовлюється і обсягом їх рефінансування НБУ. На фінансовій безпеці комерційного банку не може не позначатися необачна політика, пов'язана з недостатньо прорахованою підпискою на цінні папери, вкладанням коштів в амбіційні та неефективні проекти, укладанням угод із сумнівними структурами, перенесенням існуючих збитків на новий фінансовий рік тощо. Втрати спричиняються падінням котирувань цінних паперів, неокупністю проектів. Система розрахунків, яка застосовується, також впливає на рівень фінансової безпеки вітчизняних банків.

Не в останню чергу фінансова безпека комерційних банків залежить і від їх організаційної структури й рівня заробітної плати.

Однією з найсерйозніших проблем дотримання фінансової безпеки банківської системи є некваліфіковане управління керівниками окремих комерційних банків структурою активів і пасивів. Стійкість комерційних банків, а відтак і їх фінансова безпека, передусім залежить від її надійності, що пов'язана з довірою до банківської та грошової систем і купівельною спроможністю національної валюти. Ступінь надійності вітчизняних банків поки що не задовольняє повною мірою ані громадян України, ані іноземних партнерів.

Суттєво позначається на рівні фінансової безпеки комерційних банків і конкурентне середовище, методи, що застосовуються в конкурентній боротьбі. На Заході практика судових розглядів у випадках недобросовісної конкуренції вже стала нормою. Цей досвід заслуговує на увагу і в Україні.

На фінансовій безпеці як конкретного комерційного банку, так і вітчизняної банківської системи в цілому не може не позначатися проблема присутності в останній іноземного банківського капіталу.

Стосовно фінансової безпеки комерційних банків дається ознаки і рівень банківського нагляду за їх діяльністю з боку центральних банків, оскільки прорахунки у цій сфері можуть спричинити скандали. Багато неприємностей для фінансової безпеки несе і втеча внутрішньої банківської інформації поза межі банків.

Звичайно, фінансова безпека комерційних банків потерпає від локальних і глобальних фінансових криз. Головними причинами банківської кризи можуть також бути: недостатній нагляд за комерційними банками; слабе управління ними; надмірне втручання уряду в справи банків.

Таким чином, можна зробити висновок, що банк постійно перебуває під певною загрозою. Так, С. Букін [3] виділяє: загрози безпеці банку з боку *зовнішнього середовища* (з боку клієнтів, партнерів, конкурентів, криміналу, держави в особі різних державних установ, громадян) і загрози безпеці банку з боку *внутрішнього середовища* (з боку власників, адміністрації, менеджерів підрозділів, спеціалістів, неформальних груп).

Основні зовнішні і внутрішні загрози фінансовій безпеці комерційних банків можна класифікувати наступним чином (див. табл.).

Проводяться дослідження фінансової стабільності банківських установ, аналізуються різні аспекти вдосконалення фінансового менеджменту, існує значна кількість робіт, що досліджують питання ліквідності й банківських ризиків, але все це лише окремі частини єдиної картини. У той же час не вистачає досліджень, що дозволяють сформулювати цілісне бачення інструментарію забезпечення фінансової безпеки банку.

Аналіз існуючих публікацій показав, що всі методи й інструменти, які можуть бути використані для забезпечення фінансової безпеки банку, можуть бути поділені на дві великі групи: внутрішні й зовнішні. Даний розподіл базується на двох передумовах. З одного боку, банк, як і будь-який інший господарюючий суб'єкт, має економічну самостійність і, отже, він може сам вживати певних заходів, спрямованих на досягнення фінансової безпеки. З іншого боку, його діяльність підлягає втручанню з боку держави, в якій є свої інструменти впливу на стан банківських установ.

Розглянемо наявні у банків внутрішні інструменти й методи забезпечення фінансової безпеки. До *внутрішніх інструментів* належать: 1) фінансове планування; 2) фінансовий аналіз; 3) фінансове управління; 4) фінансовий контроль.

Основні загрози фінансовій безпеці комерційних банків

Зовнішні загрози	Внутрішні загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Неприятливі макроекономічні умови: загальноекономічна ситуація в країні і регіонах. 2. Нестійкість нормативно-правової бази та урядові кризи. 3. Високий рівень інфляції та інфляційні очікування 4. Нестійкість податкової, кредитної та страхової політики. 5. Недостатність інвестиційних коштів у регіонах, коливання курсу долара 6. Неприятлива криміногенна ситуація, зростання кримінальних і фінансових злочинів у кредитно-фінансовій сфері. 7. Мінливість обов'язкових нормативів центробанку. 8. Недобросовісна конкуренція на ринку банківських послуг, негативний вплив конкурентів на банківську діяльність. 9. Неприятливі умови кредитування реального сектора економіки та низький рівень інвестиційної активності. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Некваліфіковане управління, помилки в стратегічному плануванні і прогнозуванні банківської діяльності, аналізі власного капіталу і прибутку, визначенні джерел капітального зростання при прийнятті тактичних рішень. 2. Недостатність ліквідних активів як результат недотримання економічних нормативів центробанку. 3. Відсутність достатньої кваліфікації співробітників банку, недостатній кадровий потенціал для вирішення першочергових завдань забезпечення безпеки банківської діяльності. 4. Неповорнення кредитних ресурсів у банк і недоотримання прибутку внаслідок високоризикованої кредитної політики. 5. Слабке маркетингове опрацювання ринку банківських послуг і, як наслідок, недостатня диверсифікація операцій, що пропонуються банком, відсутність дієвої банківської реклами. 6. Наявність каналів витоку банківської інформації і помилки в організації схоронності фінансових і матеріальних цінностей банку.

Фінансове планування – це управління процесами створення, розподілу й використання фінансових ресурсів банку, яке реалізується за допомогою розробки фінансових планів [8]. Фінансовий план містить: розробку фінансової моделі банку; формування прогнозного балансу ресурсів і вкладень, розрахунок прогнозних фінансових результатів, складання плану руху капіталу, плану банківських операцій, плану розробки й впровадження нових банківських продуктів і послуг; формування бюджету банку на рік у його видатковій і дохідній частинах; встановлення лімітів видатків на утримання банку, визначення мінімальної маржі й прибуткової частини бюджету, розрахунок податкових платежів і обов'язкових відрахувань; розрахунок прогнозних показників і нормативів.

Фінансовий аналіз – це процес дослідження фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності банку з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості й забезпечення ефективного розвитку [2].

Його основні завданнями: визначення показників і нормативів діяльності банку; визначення й аналіз показників, які характеризують процес управління активами й зобов'язаннями банку; визначення й аналіз показників, що характеризують процес управління комісійними й торговельними операціями банку; визначення внутрішніх показників і нормативів, що регулюють ступінь ризику банківських операцій; визначення й аналіз показників прибутковості діяльності банку й ефективності процесу управління капіталом банку.

Фінансове управління – це процес, основою якого є визначення меж, яке здійснюється за допомогою різноманітних методів і відповідних їм інструментів для досягнення певної мети, що передбачає вплив на об'єкт управління для усунення відхилень від заданих параметрів.

Специфіка банківської діяльності вимагає виділення в складі фінансового управління таких функцій: оперативне управління прибутковістю банку; оперативне управління фінансовими ризиками банку; оперативне управління коштами з метою підтримки необхідного рівня ліквідності.

Фінансовий контроль – система контролю, яка забезпечує концентрацію контрольних дій на найпріоритетніших напрямках діяльності банку, своєчасне виявлення відхилень фактичних її результатів від передбачених бюджетами й прийняття оперативних управлінських рішень, які забезпечують нормалізацію стану банківської установи [7].

Фінансовий контроль включає контроль дотримання нормативів ліквідності банку; контроль дотримання лімітів і показників, установлених з обліком різноманітних фінансових ризиків; контроль виконання планових завдань, які відображають необхідні обсяги й ефективність операцій банку.

Використання *зовнішніх інструментів* забезпечення фінансової безпеки банків спрямоване на наступне:

створення законодавчих та інших умов, які дозволяють, з одного боку, реалізувати банкам свої економічні інтереси, а з іншого – створюють умови для недопущення перевищення певного критичного рівня ризикованості їх діяльності;

вплив на операції комерційних банків шляхом грошово-кредитного регулювання, яке, у свою чергу, впливає на обсяг і структуру грошової маси в обігу, а також на обсяг ресурсів банків;

забезпечення ефективного банківського нагляду згідно з базовими принципами Базельського комітету й чинного законодавства України шляхом інтеграції початкового контролю, безвиїзного нагляду, виїзного контролю й системного аналізу діяльності банку.

Висновки. Таким чином, були розглянуті зовнішні й внутрішні методи й інструменти забезпечення фінансової безпеки банків і банківської системи в цілому.

Як бачимо, є досить великий інструментарій, який дозволяє забезпечити фінансову безпеку банків.

Отже, проблема виміру банківської безпеки набуває великої значущості і актуальності. Від адекватної оцінки наявного рівня банківської безпеки багато в чому залежить повнота, своєчасність і результативність управлінських заходів із ліквідації, попередження і запобігання наявним і потенційним загрозам банківській системі, а відтак – і вітчизняним господарському комплексу і соціальній сфері.

-
1. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7–26.
 2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия: учебное пособие / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр; Эльга, 2006. – 776 с.
 3. Букин С. Безопасность банка / С. Букин // Банковские технологии. – 2003. – № 9. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.bizcom.ru/security/2003-09/01.html
 4. Енциклопедія банківської справи України. – К.: Молодь, 2001. – 680 с.
 5. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності: навч.-метод. посібник для самост. вивч. диск. / І.М. Зубок. – К.: КНЕУ, 2003. – 154 с.
 6. Концепция безопасности коммерческого банка. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.arb.ru/departs/s_konc.htm
 7. Криклій О.А. Управління прибутком банку: монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 136 с.
 8. Сало І.В. Фінансовий менеджмент банку: навч. посібник / І.В. Сало, О.А. Криклій. – Суми: Університетська книга, 2007. – 314 с.
 9. Стукало Н. Державне антикризове регулювання банківського сектору: досвід ЄС та України / Н. Стукало, М. Литвин // Вісник НБУ. – 2010. – № 7. – С. 20–25.
 10. Хитрін О.І. Фінансова безпека комерційних банків / О.І. Хитрін // Фінанси України. – 2004. – № 11. – С. 118–124.